

Пошук оптимального співвідношення теоретичної і практичної частини уроку є метою наших подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Атутов П. Р. Технология и современное производство / “Педагогіка”. – № 2, 1996. – С. 11-14.
2. Державний Стандарт базової і повної середньої освіти / Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 14. 01. 2004 р. № 24 // Управління школою. – № 4(52). – 2004. – С. 2 – 32.
3. Милерян Е. А. Психология формирования общетрудовых политехнических умений. – М., 1973.
4. Новиков А. М. Процесс и методы формирования трудовых умений. – М., 1989.
5. Тхоржевский Д. А. Методика трудового обучения с практикумом. – М., 1987. – 447 с.
6. Чебышева В. В. Психология трудового обучения. – М., 1983.

УДК 37.035.6

Л.І. Мамчур

КОМУНІКАТИВНА СПРЯМОВАНІСТЬ У НАВЧАННІ – ВАЖЛИВА УМОВА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОМОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті порушується важлива проблема – формування національномовної особистості, її комунікативної компетентності.

The question of present is broaching in article – forming national linguistic person, its communicative competence.

Стратегічна мета загальноосвітньої школи ХХІ століття – розвиток якісно нової особистості, здатної до визначення і постійного розвитку власних здібностей, особистості, яка вміє жити і спілкуватися, орієнтуватися в інформаційному просторі, володіти основами комунікативних умінь і навичок.

Формувати різнобічно розвинену і соціально активну особистість, якій притаманна справжня культура спілкування в різних видах мовленнєвої діяльності, яка добре володіє способами самовираження рідною (українською) мовою, вміє вести бесіду, толерантно дискутувати, точно і аргументовано висловлювати свої думки, дотримуватись мовної норми і правил мовленнєвої поведінки, враховуючи ситуацію і обставини спілкування – це основні завдання сучасної школи, вчителя рідної мови, в першу чергу початкової і основної школи. Адже рідна мова є першоосновою комплексного розвитку й удосконалення особистості, її згармонізованості зі світом буття і собою. Йдеться про важливість переорієнтування на реалізацію в навчанні компетентнісного підходу саме вивчення рідної мови, оскільки її засобами найкраще формуються як інформаційна, соціальна, культурологічна, пізнавально-інтелектуальна, так і комунікативна компетентності.

У різні періоди існування суспільства проблеми функціонування і розвитку мови та мовлення, спілкування як процесу у зв'язку з мовленням і вищими психічними функціями, прикладні аспекти мовленнєвої діяльності, формування національномовної особистості цікавили вчених. Особливої уваги й актуальності ці питання набули у ХХ, початку ХХІ століть у наукових дослідженнях учених-лінгвістів (Ф.Буслаєв, О.Потебня, І.Огієнко, Ф.Бацевич), психологів (Л.Виготський, П.Гальперін, О.Гойхман, І.Зимня, М.Жинкін, О. Леонт'єв), педагогів, лінгводидактів (Н.Бабич, О.Біляєв, Г.Ващенко, М.Вашуленко, Т.Донченко, Л.Мацько, В.Мельничайко, М.Пентилюк, В.Сухомлинський, М.Стельмахович, О.Хорошківська, К.Ушинський).

Мета статті – привернути увагу освітян, зокрема вчителів початкових класів та вчителів української мови до важливої проблеми сучасності – формування національно мовної особистості, її комунікативної компетентності у самовираженні.

Ф.Буслаєв у праці “О преподавании отечественного языка” вказував на нерозривну єдність рідної мови з особистістю дитини. “Рідна мова так зрослася з особистістю кожного, що вчити її означає водночас розвивати духовні особливості учня” [2].

У вітчизняній лінгводидактиці останніх років усталалося поняття “національно-мовна особистість”. Воно ґрунтується на принципі активної комунікації, вмінні продукувати висловлення різного ступеня складності і насиченості національно-маркованими одиницями, тобто властивими мові словами, формами, словосполученнями, реченнями відповідно до стилю спілкування. На це спрямовує Державний стандарт загальної середньої освіти. Українська мова, де визначено основну мету навчання мови – “формування особистості, яка володіє вміннями і навичками вільно, комунікативно виправдано користуватися мовними засобами у різних сферах і жанрах мовлення, тобто в забезпеченні належного рівня мовленнєвої компетентності учнів, що є однією з найважливіших умов їхньої соціалізації” [3: 18].

Національно мовна особистість – це той носій мови, який не лише володіє сумою лінгвістичних знань (знає мовні поняття і відповідні правила чи репродукує мовленнєву діяльність, а саме той, у кого виробились навички активної роботи зі словом [4: 15]. Разом з тим, мовна особистість – це мовець, який розширює функції мови, творить україномовне середовище в усіх сферах суспільного життя, відроджує культуру, звичаї та традиції народу, подає зразки висококультурного інтелектуального спілкування літературною мовою. Саме таку мовну особистість розумів І.Огієнко, визначаючи рідномовні обов’язки громадян України. Надаючи мові особливої ваги у формуванні національної свідомості підрастаючого покоління, І.Огієнко зазначає: “Мова – це наша національна ознака, в мові наша культура, ступінь нашої свідомості. Мова – це форма нашого життя, життя культурного і національного. Мова – душа національності, її святощі, її найцінніший скарб...” [6: 57].

Безперечно, перед загальноосвітньою школою стоїть важливе державне завдання – реалізувати призначення української мови – бути основним комунікативним, інформативним і культуротворчим засобом. Теорія і практика навчання української мови в школі має бути націлена на розв’язання головної проблеми – відродження й подальшого розвитку української мови на всьому терені України, формування мовної особистості як гаранта збереження та подальшого розвитку національної культури і державності.

Враховуючи державний статус української мови, її суспільні функції, специфіку навчального предмета, програма для загальноосвітніх закладів “Рідна (українська) мова для шкіл з українською мовою навчання 5-12 класи визначає, що “навчання рідної мови полягає у формуванні національно свідомої, духовно багатой мовної особистості, яка володіє вміннями і навичками вільно, комунікативно доцільно користуватися засобами рідної мови – її стилями, типами, жанрами в усіх видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо” [8]. Тобто забезпечує належний рівень комунікативної компетентності в різних життєвих ситуаціях під час сприймання, відтворення і створення власних висловлювань з дотриманням норм і мовленнєвого етикету.

Вітчизняні вчені тісно пов’язують мову з етнічною та національною самосвідомістю у площині етнопсихології, бо саме мова є виразником культури нації, її діяльності.

Духовною основою формування національно мовної особистості є насамперед виховання любові і поваги до рідного слова, усвідомлення необхідності та внутрішньої потреби у спілкуванні й пізнанні світу традиційними засобами української мови. Розуміючи важливість виховних традицій народної педагогіки у справі навчання мови, формування мовної особистості, В.О.Сухомлинський пов’язував любов до рідного слова з любов’ю до Батьківщини. Школа, на думку педагога, повинна бути “царством мудрого і красивого, правдивого і чуйного, сильного і ласкавого, доброго і мужнього слова” [9].

Через любов і повагу до рідного слова в особистості виробляється почуття любові і шани до рідного краю, землі, народу, його одвічних цінностей. Виховання цих почуттів є найсвятішим обов'язком людини й основою розвитку духовності. Духовне становлення є невід'ємним компонентом також формування комунікативної компетентності учнів, оскільки передбачає почуття любові та поваги до рідної мови, власної відповідальності за неї, розуміння причетності до процесу її розвитку й процвітання, а разом з тим усвідомлення себе представником етносу.

Мова українського етносу зафіксувала історію, традиції, культуру, інтелектуальну і виробничу діяльність, дух нашого народу, його менталітет, вона є однією з найважливіших ознак і чинників освіченої, національно свідомої людини. А тому вивчення української мови в школі передбачає реалізацію трьох основних, тісно пов'язаних між собою завдань:

1) дати учням теоретичні знання з мови, вміння використовувати їх у практиці мовленнєвої комунікації;

2) розвивати мислення і мовлення учня, його творчі вміння і здібності;

3) виховувати засобами предмета національно свідому мовну особистість.

Вважаємо, що такий напрям у навчанні української мови є перспективним, оскільки загальноосвітня школа повинна готувати передусім гуманних, освічених людей, які будуть здатні до самовираження через розкриття свого внутрішнього світу, національно-етнічної належності, які комунікативно доречно вмітимуть користуватися рідною мовою в найрізноманітніших життєвих ситуаціях. Звісно, знати всі орфографічні, пунктуаційні правила і винятки з них, уміти грамотно писати – ще не означає досконало володіти мовою. Сучасний випускник школи має вміти жити і спілкуватися, вміло використовувати відповідно до потреб комунікації мовні засоби, творчо мислити і діяти, орієнтуватися в мовленнєвому процесі, не відчувати дискомфорту, тобто мати достатні знання та вміння комунікативної компетентності.

Формування комунікативної компетентності – передумова успіху у практичному оволодінні учнями рідною мовою, здатності використовувати мову для успішного спілкування в реальних життєвих обставинах. Оволодіння мовними нормами і засобами відбувається разом із засвоєнням мовної системи і в процесі комунікативної діяльності. Аналізуючи процес засвоєння мови її носіями, психологи, психолінгвісти переконливо доводять, що вона засвоюється через мовлення у процесі спілкування, яке є природною потребою кожної людини. Відомий російський психолог М.Жинкін доводить, що навчати мовлення (спілкування) необхідно у процесі мовленнєвої діяльності (тобто в мовленнєвій комунікації – Л. М.), тому що зміст мовленнєвої діяльності та змістовий склад утворюваних мовних зв'язків формуються тільки за допомогою спілкування людей [5].

Процес мовлення, обміну думками між учасниками спілкування (комунікантами – Л. М.) – це завжди нова ситуація, завжди новий пошук мовних засобів для вираження певної думки. Тому для того, щоб бути мовленнєво компетентним, необхідна велика розумова діяльність і дотримання певних правил сучасної української літературної мови та культури спілкування.

Процес комунікації відбувається у декілька етапів, в яких задіяні учасники спілкування. У лінгвопсихології виділяють кілька етапів мовленнєвої комунікації:

- намір сказати щось іншій людині;
- початкове словесне вираження;
- вияв розуміння з боку співрозмовника;
- уточнення та роз'яснення почутого, усвідомлення та усунення непорозумінь;
- встановлення правильного розуміння між учасниками мовленнєвої комунікації.

Реалізація мови здійснюється у процесі мовленнєвої діяльності, як сукупності психофізичних дій організму людини, які спрямовуються на сприймання і розуміння мовлення або породження його в усній чи письмовій формі. Опанування мовленнєвої діяльності здійснюється у процесі навчання мови на комунікативній (мовленнєвій) основі, що включає слухання, говоріння, читання і письмо.

У концепції мовної освіти в Україні зазначено, що “метою навчання рідної мови в середній школі є формування особистості, яка володіє вміннями і навичками вільно, комунікативно виправдано користуватися мовними засобами при сприйнятті (слуханні і читанні), створенні (говорінні і письмі) висловлювань у різних сферах мовлення [1].

В умовах шкільного навчання мовленнєва діяльність зумовлюється відповідним мотивом і навчальним завданням, орієнтованим на опанування школярами комунікативної функції мови, яка полягає в обміні інформацією і покликана забезпечувати засвоєння учнями засобів і способів навчальної діяльності, здобуття відповідних знань і набуття ними вмінь оперувати в конкретній ситуації. Як навчальна діяльність мовленнєва комунікація передбачає такі складові:

- навчальні вправи і завдання, що полягають в опануванні мовою, без чого неможливо спілкуватися в соціумі;
- мову, що є засобом розв’язання комунікативних завдань;
- навчальні дії як уміння оформляти висловлювання мовними засобами відповідно до задуму й комунікативної ситуації, що вимагає засвоєння різних способів побудови й перебудови мовних варіантів;
- вміння відбирати і давати оцінку відповідності висловлювання умовам і ситуації спілкування.

М.Пентилюк, вітчизняний лінгводидакт, переконливо наголошує, що в сучасній школі “потрібне комунікативне спрямування навчального процесу, тобто така організація навчання мови, яка б забезпечила активну мовленнєву діяльність школярів, викликала у них бажання висловлюватися українською мовою, взаємодіяти із співрозмовником (слухачем, читачем), а головне, усвідомлення, що мова – засіб спілкування і пізнання, який супроводжує людину протягом усього життя” [7].

Саме тому комунікативна спрямованість навчання мови вимагає нової логіки у шкільній навчальній діяльності, перебудови навчального процесу, зокрема змісту і структури уроку, зорієнтованих на формування національно свідомої, духовно багатой мовної особистості, здатної до самовираження в різноманітних видах і умовах мовленнєвої комунікації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Біляєв О.М., Скуратівський Л.В., Симоненкова Л.М., Шелехова Г.Т. Концепція навчання державної мови в школах України // Дивослово. – 1996. – №1. – С. 16-17.
2. Буслаєв Ф. О преподавании отечественного языка... Л.; Учпедгиз, 1941. – 266с.
3. Державний стандарт загальної середньої освіти. Українська мова // Дивослово. – 1997. – №7.
4. Єрмоленко С.Я., Мацько Л.І. Навчально-виховна концепція вивчення української (державної) мови // Початкова школа. 1995.
5. Жинкин Н. Психологические основы развития речи / В защиту живого слова. – М.: Просвещение, 1966.
6. Огієнко І. Наука про рідномовні обов’язки. – К., 1994.
7. Пентилюк М.І. Наукові засади комунікативної спрямованості у навчанні рідної мови // Укр. мова і література в школі. – 2000. – №3. – С.8-10.
8. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Рідна мова / В.Новосьолова, Л.Скуратівський, Т.Шелехова. – К.: Шкільний світ, 2001. – 95с.
9. Сухомлинський В.О. Стежка до квітучого саду // Літ. Україна. – 1969. – 26 вересня.